

Asia: VN/32825/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Taidemaalariliitto ry:n lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalan virastouudistusta koskevaksi lainsäädännöksi.

Taidemaalariliitto toimii kuvataiteen alalla ja keskittyy siksi lausumaan laajassa kokonaisuudessa vain kulttuuriviraston perustamisen ja sitä koskevan lainsäädännön osalta.

Kansallisen audiovisuaalisen arkiston ja Taiteen edistämiskeskuksen yhdistäminen voi mielestämme olla positiivinenkin uudistus kulttuuripolitiikassa. Esityksen mukaan se kuitenkin toteutetaan lähinnä taloudellisen tehostamisen tarpeesta, ei virastojen toiminnan ja taiteen edistämisen vahvistamisen kannalta. Näkemyksemme mukaan uudistuksen lähtökohtana tulisi olla taiteen ja taiteilijoiden työskentelyn edellytysten vahvistaminen sekä kulttuurin roolin vahvistaminen valtionhallinnossa. Uudistuksen keskeisenä lähtökohtana tulisi olla taiteen autonomian vahvistaminen.

Toteutuessaan muutoksella tulee olemaan merkittävä vaikutus taiteen autonomian lisäksi myös taiteen alueelliseen yhdenvertaisuuteen sekä alueelliseen asiantuntemukseen alueellisten toimikuntien lakatessa. Näillä toimikunnilla on ollut apurahojen jakamisen lisäksi myös rooli muodostaa näkemyksiä ja lausua alueellisista tarpeista taiteen ja kulttuurin edistämiseksi.

Kiinnitämme huomiomme esityksen olennaisiin puutoksiin, jotka ensisijaisesti koskevat juuri taiteen vapauden turvaamista PL 16 § 3 momentin edellyttämällä tavalla ja vertaisarvioinnin järjestämisen tapaan ja itse periaatteen säilyttämiseen lainsäädännössä tästä näkökulmasta. Tällä hetkellä esitys ei sisällä laintasoista kirjausta vertaisarvioinnin roolista taiteen vapauden turvaamiseksi valtion avustuksia jaettaessa. Lisäksi pidämme puutteena sitä, että laissa ei ole kirjattuna nykyisen Taiteen

edistämiskeskuksesta annetun lain (657/201, 2 3 § 1 mom 4 kohta) kirjausta taiteilijoiden toimeentuloedellytysten edistämisestä. Pelkästään se, että tämä olisi normaalia poikkihallinnollista yhteistyötä, ei riitä turvaamaan aktiivista edistämistä yhtenä viraston velvollisuutena.

Tehtävät

Lakiin tulee kirjata viraston tehtäväksi aiemman lain tapaan taiteilijoiden toimeentuloedellytysten edistäminen 2 §:ään.

Vertaisarvioinnista

Vertaisarviointi on ollut keskeinen puuttumattomuusperiaatteen turvaava rakenne suomalaisessa taidehallinnossa. Lakiin kirjattu vertaisarviointijärjestelmä on ylläpitänyt taiteen riippumattomuutta ja vapautta valtiovallasta. Järjestelmä on joistakin ongelmistaan huolimatta ollut tehokas ja hyödyllinen tapa arvioida taiteellista työtä ja sen laatua rahoitusratkaisuja tehtäessä. Käytäntö on kulkenut taiteen edistämisen lainsäädännössä vuodesta 1967 saakka.

Vuoden 2012 lakiuudistuksessa, jossa taidetoimikuntalaitos muutettiin Taiteen edistämiskeskukseksi, lähtökohdaksi kirjattiin taiteen autonomiaan liittyvän vertaisarvioinnin turvaaminen uudistuksessa (SiVM 3/2012 vp). Periaate on ollut kirjattuna Taiteen edistämiskeskuksesta annetun lain 6 §:ään. Nyt lausuttavana olevassa esityksessä laista itsestään ei tätä keskeistä periaatetta löydy, vaan se mainitaan, taiteen autonomian turvaamista mainitsematta, ainoastaan perusteluissa viittauksella siihen, että avustuspäätöksistä vastaavan neuvoston päätöksenteko pohjautuisi vertaisarviointiin. (HE s.82.) Huomioiden lakisidonnaisuusperiaate ja se, ettei oikeusjärjestelmässämme ole tapana säätää perusteluilla, on olennaisen tärkeää, korjata tämä puute nimenomaisesti lakitekstissä. Pelkkä tahtotilan ilmaisu ei ole riittävä ohje lain soveltamisessa, etenkin kun perustelutekstin kirjaus jää varsin avoimeksi. Taiteilija-apurahan vertaisarvioinnin tulee jatkossakin perustua kirjoitettuun lakiin, jotta periaatteesta ei voida joustaa liikaa tavalla, joka johtaa autonomian hämärtämiseen.

Apurahanjako perustuu valtion taiteilija-apurahoista annettuun lakiin (734/1969). Tämäkään laki ei sisällä kirjausta vertaisarvioinnista. Kirjauksen luontevin paikka on kulttuurivirastolaki, toissijaisesti vertaisarvioinnin voisi lakiuudistuksen yhteydessä lisätä lakiin valtion taiteilija-apurahoista. On tärkeää, että asiantuntijapankit todella koostuvat taiteilijoista ja taiteilijajärjestöjen nimeämistä henkilöistä, jotta vertaisarviointi todella toteutuu, vaikka valta keskittyy voimakkaasti taide- ja kulttuurineuvostolle. Esitetty lainsäädäntö jättää myös liian avoimeksi asiantuntijapankin ja neuvoston välisen suhteen esimerkiksi sen osalta, voiko neuvosto poiketa täysin asiantuntijoiden lausunnosta.

Taidemaalari liitto yhtyy Suomen Taiteilijaseuran esitykseen siitä, että Kulttuurivirastolain 4 §:ään lisätään maininta vertaisarvioinnista.

Muutettu pykälä:

4§

Taide- ja kulttuurineuvosto

Kulttuuriviraston yhteydessä on taide- ja kulttuurineuvosto, jonka tehtävänä on:

1) päättää vertaisarviointiin perustuen valtion taiteilija-apurahoista annetun lain (734/1969) mukaisista apurahoista, muista taiteilijoille ja taiteilijaryhmille myönnettävistä apurahoista sekä taidepalkinnoista.;

(loppu kuten HE:n luonnoksessa)

Taide- ja kulttuurineuvosto

Pidämme hyvänä ja välttämättömänä esityksen kirjausta siitä, että taide- ja kulttuurineuvoston nimeää opetus- ja kulttuuriministeriö valtioneuvoston sijaan.

Koska neuvosto toimisi esityksen mukaan myös kulttuuripoliittisissa asioissa asiantuntijana, olisi välttämätöntä, että sen jäsenistössä on taiteellisen työn asiantuntemusta. Tämä tulisi ilmetä lakitekstissä tai vähintäänkin perusteluissa selkeästi. Taide- ja kulttuurineuvoston jäsenten tulisi nauttia taide- ja kulttuurikentän arvostusta sen lisäksi että heiltä edellytettäisiin alan koulutusta ja kokemusta.

Asiantuntijapankit

Kannatamme esitykseen sisältyviä asiantuntijapankkeja. Pidämme kuitenkin välttämättömänä, että kirjausta ”Taide- ja kulttuurineuvosto valitsisi asiantuntijat asiantuntijapankkiin taiteen ja kulttuurin kannalta keskeisiä tahoja kuultuaan.” (s. 82) muutetaan siten, että kunkin taidealan järjestöt nimeävät suoraan esimerkiksi puolet asiantuntijapankin jäsenistä ja loput virasto kutsuisi suoraan ehdolle nimetyistä henkilöistä täydentämään asiantuntemusta. Viraston tulisi luottaa taiteenalajijärjestöjen osaamiseen asiantuntijoiden nimeämissä, jolloin myös päällekkäinen ja kuormittava hallinnollinen työ vähenisi. Myös alueellinen asiantuntijuus tulee huomioida asiantuntijapankkia muodostettaessa.

On hyvä, että hallituksen esityksen luonnoksen mukaan uudessa virastossa jatkaa edelleen kolme erillislautakuntaa, jotka jakavat lakisääteisiä apurahoja, kuten Kuvataiteen apurahalautakunta.

Esitämme lakiin kirjausta siitä, että vähintään puolet asiantuntijajäsenistä nimetään keskeisten taiteilijajärjestöjen nimeämistä ehdokkaista ja tämä huomioidaan myös hakukohtaisia raateja koostettaessa.

Nykyinen vertaisarviointijärjestelmä on hankala ja tuottaa paljon jääviystilanteita. Asiantuntijapankkimalli mahdollistaa pitkänkin vertaisarvioijakauden, mikäli paneelit voidaan koota hakukohtaisesti, eikä taiteilija tarvitse sitoutua ja edellyttää läheisiltään sitoutumista olla hakematta apurahoja moneen vuoteen. Pitkät, nelivuotiset kaudet, edellyttävät, että kauden aikana on mahdollista jättäytyä vuodeksi pois paneelistä. Erityisesti taiteilija-asiantuntijoita on vaikea löytää jääviyssyistä nykyisiinkin lautakuntiin. Asiantuntijapankkien ja niistä koostettavien paneelien tulee edustaa taidekenttää, eikä käytäntö saa johtaa siihen, että paneeleissa on vain taloutensa turvanneita taiteilijoita.

Asiantuntijapankkeja tulisi hyödyntää myös muussa Opetus- ja kulttuuriministeriön alaisessa avustusten jaossa. Yhdymme asiantuntijapankkeja ja paneeleita koskevissa kehittämis ehdotuksissa Suomen taiteilijaseuran esittämiin näkökohtiin.

Lisäksi

Laista tulee ilmetä, että mikäli neuvosto poikkeaa asiantuntijaraadin esityksestä apurahapäätöksissä, sillä tulee olla painavat perustelut muutoksille.

Vaikka laissa ei enää säädetä alueellisia toimipisteitä ja alueellisia toimikuntia, tulisi laissa näkyä velvoite edistää taidetta ja kulttuuria myös alueellisesti. Jatkossakin tulee apurahoista osa

kohdentaa alueellisesti huomioida alueellinen asiantuntemus asiantuntijaraadissa, joka arvioi rahoitusta.

Taidemaalari liitto pitää hyvänä, että uuteen virastoon perustetaan pääjohtajan virka, mikä lisää viraston vaikuttavuutta ja yhdenvertaisuutta suhteessa muihin opetus- ja kulttuuriministeriön alaisiin virastoihin.

Lakia on arvioitava suhteessa taiteen autonomiaan, taiteen edistämiseen, alueellisiin vaikutuksiin sekä asiantuntijapankin toimivuuteen. Arvioinnille olisi asetettava aikataulu lainsäädäntötyön yhteydessä.

Lientola Elisa
Taidemaalari liitto ry